

Другий тип характеризується складним емоційним реагуванням на нові, що виникають в процесі вищої професійної освіти ситуації, які потребують змін в поведінці, самооцінці, системі цінностей. Даному типу властива невизначена життєва орієнтація, побоювання перед реальністю, потреба в соціальній стабільності, вибори визначаються соціальними стереотипами, точками зору авторитетних людей. Найбільш виражені цінності – безпека, соціальний порядок, підтримка традицій. Вони також характеризуються складністю прийняття рішень, прогнозування майбутнього, низькими мотивацією досягнень і творчим потенціалом.

Третій тип характеризується психологічною готовністю до певного ступеню стійкості й гнучкості в ситуаціях, які цього потребують. Студентам цієї групи властивий високий ступінь відповідальності в організації власної навчальної діяльності, у взаєминах, у власному навчально-професійному просуванні. Цінності, які у них переважають, – гармонійна стратегія ціннісних орієнтацій, конструктивний синтез між розвитком власної індивідуальності й відповідності запитам суспільства – творчість, широта поглядів, успіх, компетентність, зрілість.

Звичайно, в роботі зі студентами потрібно враховувати психологічні особливості особистісного розвитку студента, які зумовлені й соціальною ситуацією розвитку студентства і основними індивідуально-психологічними особливостями юнацького віку. Однак, задача викладачів враховувати особливості особистості студента в її неповторному вияві та визнавати за ним право власного вибору.

Висновки. Головне завдання вищої школи – професійна підготовка студентів, формування фахівців з вищою освітою, здатних до творчості, прийняття рішень, таких, що володіють навичками самоосвіти й самовиховання.

Для виконання цієї задачі викладачам необхідно враховувати індивідуально-психологічні особливості сучасного студента, знати психологічні закономірності професійного становлення студента, знати, що нинішнє покоління студентів має як переваги перед своїми попередниками (вибір форми навчання, змісту освіти, відкритий доступ до різних джерел інформації, зокрема мережі Інтернет), так і труднощі – формування сучасного студентства відбувається в умовах трансформації всіх сфер суспільного життя в Україні.

Література

1. Подоляк Л.Г., Юрченко В.І. Психологія вищої школи: Підручник. 2-е вид. – К.: Каравела, 2008.
2. Ананьевские чтения – 2007: Материалы научно-практической конференции «Ананьевские чтения-2007» / Под ред. Л.А.Цветковой. – СПб.: Изд-во С.-Петербургского университета, 2007.

Skok M.A.

STUDENT PERSONALITY IN THE CONTRADICTIONS MIRROR OF THE GROWING UP PROCESS

In this article the problems of personality development in adolescence including the university student's personality development are described. Students' socialization peculiarities concerned with education processes in higher educational establishments are revealed. The factors which influence the effectiveness of profession mastering are explained. It is given heed to necessity of taking into account psychological peculiarities of student's personality development during the studying process.

Keywords: student's personality, socialization, social culture, adolescence subculture.

Стаття надійшла до редакції 02.11.2009

УДК 159.922.1:159.98

Скребець В.О., Шлімакова І.І.

ДІАГНОСТИКА ГЕНДЕРНИХ РОЛЕЙ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ПІДЛІТКОВОГО ВІКУ

У статті подано матеріали валідизації опитувальника статевої ролі С.Бем для діагностування дітей молодшого підліткового віку та представлено модифікований варіант даної методики.

Ключові слова: гендерні ролі, статеві належності, тестова діагностика, методологія та метод, стандартизація методики.

Постановка проблеми. Аналіз публікацій останніх років показав, що при дослідженнях статевої належності особистості частіше за все використовуються методи тестової діагностики, які відносяться до категорії “опитувальники”. Так, в психологічних виданнях зустрічаються: опитувальник “Я – жінка, Я – чоловік” (І.С.Кльоцина) [1; 3], шкала “Маскулінність-фемінність” (із Фрайбурзького особистісного опитувальника (PPI) [1], методика “Хто Я?” (М.Кун, Т.Макпартленд) [2], опитувальник Піз [2] та інші. Фактично всі перераховані методики зорієнтовані на осіб, які за віком досягли старшого підліткового періоду розвитку особистості. З огляду на це, нами видозмінено опитувальник статевої ролі Сандри Бем (BSRI, 1974) для діагностики дітей молодшого підліткового віку. Наводимо матеріали стандартизації модифікованої методики.

Проблема інтерпретації і діагностики гендерних відмінностей. Слід вказати як мінімум на дві групи проблем, у відношенні до яких конкретизуються змістовні підстави конструктів у методиці діагностики гендерних відмінностей С.Бем: дуалістичність підстав у визначенні поняття гендер та його зв'язок з рефлексивністю самосвідомості. І той, і інший чинники мають відношення до застосування методики гендерної ідентичності С.Бем у молодшому підлітковому віці.

1. Чинник дуалістичності гендеру. Традиційна постановка проблеми гендеру, як проблеми соціальної типології поведінки і діяльності особистості, можна змістовно розглядати як в контексті біологічної статі, так і в контексті соціальних стереотипів поведінкових її проявів. По-перше, це класифікації типів поведінки на підставі переважаючого опосередкування їх тими або іншими психологічними механізмами адаптації індивідуума до умов життєдіяльності. Так, поведінкові стереотипи, що фіксуються в онтогенезі – по критерію їх опосередкованості культурно-історичним генотипом і суспільною практикою життєдіяльності індивіда – почали відрізняти від суто статевих, що пов'язуються з біологічною саморегуляцією тієї ж самої пристосувальної поведінки. По-друге, про гендер стали говорити по відношенню до класу таких ситуацій, де визначеність поведінкових реакцій або виборів типової для суб'єкта діяльності залежить не стільки від суб'єктивної його психологічної сутності, скільки від впливів зовнішніх обставин соціалізації, прийнятих норм і очікувань, пов'язаних, зокрема, з можливостями відповідати закріпленому у суспільному уявленні поведінкових стратегій, характерних для чоловічої чи жіночої їх специфіки.

При цьому чинник гендерного співвідношення навіть у повсякденні набув контексту «неписаного закону», вибору з фіксованого діапазону типових стратегій поведінки не тільки на рівні емоційно-ціннісних критеріїв (валентностей, альтернатив), але і виявився залежним від вимог та очікувань щодо зусиль суб'єкта в їх формулюванні, усвідомленні, оцінках і суб'єктивному контролі та, звичайно ж, у прогнозах поведінкового типу. Такі прагматичні надбання залучають до обігу відповідні непсихологічні критерії оцінки «гендерності» стратегій поведінки індивіда.

2. Зв'язок гендеру з рефлексивністю. Початкове трактування гендеру як чітко осмислених форм поведінки, що детермінована соціально стереотипізованими соціальними ролями, пов'язаними зі статевою специфікою, у подальшому зазнало уточнень та видозмін на користь певної дифузності в уявленнях статево-рольової ідентичності. Вона стала сприйматися як і така, що допускає у тому числі властивості гендерно амбівалентних дій, дій навмання або наугад, готовності йти на вчинки, що не підкріплені раціональною оцінкою власної статі, хоча в загальній мозаїці проявів такої поведінки вгадується виразливий або більш-менш означений гендерний контекст. Сучасний прагматичний контекст розуміння гендеру пов'язується не з розсудливістю щодо власної статево-рольової приналежності, а з «системнішим», по виразу Ю.Козелецького, критерієм («плодина не раціональна в прометеївському і не ірраціональна в сізіфовому сенсі. Її пізнавальні, емоційні і вольові можливості дозволяють їй задовольняти критерій обмеженої раціональності»), а тим самим можуть одночасно характеризуватися і як раціональні, і як ті, що містять чинник невизначеності, певної упередженості, гендерної диспозиційності, які визначаються безпосередньою активністю самого суб'єкта, але зовсім не його раціональністю чи ірраціональністю.

Отже, «гендерна ідентичність» пов'язується з різними видами активності, у тому числі і з тими, що мають статево детермінований характер, хай і не завжди чи повною мірою усвідомлено осмислений. «Раціональність» же, як готовність обдумувати свої рішення і діяти при можливо повному орієнтуванні в ситуації, може характеризувати різні, у тому числі і гендерно опосередковані дії суб'єкта (як у поведінковому, так і в пізнавальному планах). Найбільш тісно це поняття пов'язано з дослідженнями цілісної поведінки і діяльності, що реалізуються суб'єктом у певному соціумі. Тому в гендерних діагностиках здебільшого орієнтуються на рефлексивність проявів статево-рольової ідентичності, а не раціональність тієї чи іншої поведінки та діяльності в межах заданих гендером стереотипів.

Визнання статусу гендерної специфіки, як різнорівневої властивості особистості, дозволяє розрізняти психодіагностичні завдання, пов'язані з ідентифікацією «гендеру», як властивості діяльнісних стратегій, з інтерпретацією чинника гендерної поведінки в цільових тактиках, з виявленням суб'єктивних статево-рольових переваг у поведінковій та когнітивній сфері над тими або іншими узагальненими (безпричетними) формами активності, і в цьому сенсі особистісної схильності. Як індивідуальна характеристика, гендерна специфіка припускає і оцінку суб'єктом свого минулого досвіду (з погляду відчуття «Я-концепції»), результативності своїх дій у повсякденних ситуаціях життєдіяльності, уміння покладатися на себе з огляду на власну статево-рольову приналежність і т. ін.), а також експлікацію ним на рівні самосвідомості того, наскільки він адекватно по відношенню до своєї соціо-статевої функції опосередковує свої рішення в життєвих ситуаціях, у власних оцінках щодо можливих рівнів саморефлексії і самореалізації.

Враховуючи переважно орієнтувальну й регуляторну функцію гендерної самосвідомості, ми тим самим відрізняємо цю властивість від рис, що діагностуються традиційно-особистісними тестами й опитувальниками.

Ми поставили за мету на основі тверджень методики гендерної ідентичності С.Бем: 1) модифікувати методичний засіб широкого плану використання до застосування його для дітей молодшого шкільного віку; 2) адаптувати його в україномовному варіанті; 3) стандартизувати, тобто валідизувати модифікований для молодших підлітків україномовний варіант методики С.Бем на наших вибірках випробовуваних. Для цього було здійснено переклад українською мовою російськомовний опитувальник С.Бем, спростивши та уточнивши деякі формулювання з орієнтацією на когнітивну сферу школярів молодшого підліткового віку, замінивши і доповнивши деякі складні семантичні конструкції твердженнями, більш відповідними вказаному розумінню. Апробації були піддані два варіанти методики С.Бем. Нижче представлені результати перевірки цієї методики в нашій модифікації, за матеріалами емпіричних зрізів у 9-ти та 5-ти класників на паралельних тестуваннях російськомовного та українськомовного варіантів з ретестовим періодом тривалістю в 1 місяць. Разом з тим, за експертними оцінками класного керівника і психолога школи визначалися характерні поведінкові прояви гендерного уможливлення учнів у школі, на уроках, під час перерв, у побуті, на дозвіллі, у спілкуванні з однолітками, громадській активності.

Враховуючи літературні дані про зв'язок індивідуальних показників властивостей «маскуліності» і «фемінності», у їх характерних проявах соціально-рольових типажів і поведінкових реакцій, ми провели спочатку апробацію первинного російськомовного варіанту методики С.Бем на вибірках школярів 9-х класів (50 хлопців і 50 дівчат). У оцінці адекватності перекладу висловів з російської мови на українську брали участь 10 випробовуваних 5-класників, які навчалися у різних загальноосвітніх школах м.Чернігова. Повна валідизація за ретестовими емпіричними зрізами здійснювалась на школярах 5-х і 9-х класів м. Прилук Чернігівської області (в експерименті приймали участь по 50 хлопців і 50 дівчат відповідно 5-х і 9-х класів, усього 200 чол.). Окремо для груп хлопців і дівчат був проведений кореляційний аналіз даних, окремо для цих груп перевірялася гіпотеза на відповідність емпіричних даних різновікових груп школярів у модифікованому варіанті методики передбачуваній двополюсній структурі фемінності-маскуліності опитувальника статевої ролі С.Бем.

Оцінювалися надійність методики і репрезентативність розподілів (у контексті гендерної ідентичності, схожості даних чоловічої і жіночої вибірки). Використовувалися процедури розщеплювання вибірок (по індексах кореляцій з'єднаних половин пунктів методики, визначалася внутрішня узгодженість змісту чинників) і повторного тестування.

При оцінці змістовної валідності методики були додатково використані експертні оцінки класного керівника і психолога школи щодо поведінкових проявів учнів (домінування, толерантності, конформності, емоційної вразливості). В цілях уточнення конструктивної валідності модифікованого нами тесту здійснювалися дослідження на інших вибірках випробовуваних, ніж ті, за даними яких виконувалася оцінка внутрішньої структури пунктів, був проведений аналіз кореляційних зв'язків між діагностованими показниками толерантності-домінантності і залежності-сензитивності, з одного боку, і показниками гендерної полярності, з іншого.

Окремо для «експериментальних» вибірок (учні 9-х класів російськомовний варіант, учні 9-х класів україномовний варіант, учні 5-х класів україномовний варіант) були побудовані процентильні

шкали, які можуть використовуватися надалі в практиці діагностики вказаних гендерних ідентичностей.

Результати валідазації. 1. Презентативність модифікованого варіанту методики. Як і передбачалося, чинники типових гендерно опосередкованих ліній поведінки (тут підрахунок сирих балів вівся по початковому ключу для вибірок за російськомовним варіантом методики С.Бем) виявилися позитивно і значущо пов'язаними (коефіцієнт кореляції Спірмена дорівнює 0.51 і 0.53 відповідно для хлопців і дівчат $\square=0.001$). Схильність до домінування була при цьому негативно пов'язана з ознакою фемінності як у дівчат, так і у хлопців ($\square=-0,45$ і $\square=-0,26$ при $\square=0,001$ і $\square=0,01$). Для толерантності коефіцієнти кореляції з «фемінністю» були меншими по величині, але також значущими (для хлопців $\square=0,26$ при $\square=0,005$ і для дівчат $\square=0,26$ при $\square=0,05$), а «сензитивність» (підвищена емоційна ранимість) негативно корелювала з показником фемінності для хлопців ($\square=0,25$, $\square=0,05$), для даних жіночої вибірки показник зв'язку наблизився до позитивного ($\square=0,15$, $\square=0,05$).

По фактору «маскулінності» отримані майже такого виразу показники у зворотних зв'язках. Для толерантності коефіцієнти кореляції за ознакою «маскулінність» у кількісних показниках виявилися також значущими (для хлопців $\square=0,37$ при $\square=0,005$ і для дівчат $\square=-0,23$ при $\square=0,05$), а «сензитивність» (емоційна вразливість) негативно корелювала з показником маскулінності для хлопців ($\square=-0,36$, $\square=0,05$), у той час, як для даних жіночої вибірки показник зв'язку залишився позитивним ($\square=0,18$, $\square=0,05$).

На підставі цих даних ми погодилися з тим, що не домінування, а залежність і підвищена емоційна чутливість пов'язані з гендерними проявами фемінності і навпаки, саме домінування є характерною ознакою маскулінності.

Україномовний варіант ретестування 9-класників через місяць показав аналогічні тенденції. Типові для 9-класників гендерно опосередковані лінії поведінки практично не змінилися: коефіцієнт кореляції Спірмена виявився й тут позитивно і значущо взаємопов'язаним (0.54 і 0.51 відповідно для хлопців і дівчат $\square=0.001$). Схильність до домінування попередньо була негативно пов'язана з ознакою фемінності, так вона й залишилася у зворотному зв'язку як у дівчат, так і у хлопців ($\square=-0,36$ і $\square=-0,31$ при $\square=0,001$ і $\square=0,001$). Для толерантності коефіцієнти кореляції з «фемінністю» також залишилися значущими (для хлопців $\square=0,20$ при $\square=0,05$ і для дівчат $\square=0,22$ при $\square=0,05$), а «сензитивність» і в даному випадку негативно корелює з показником фемінності для хлопців ($\square=-0,26$, $\square=0,05$), і позитивно для даних жіночої вибірки ($\square=0,23$, $\square=0,05$).

По фактору «маскулінності» отримані показники за матеріалами ретестування українським варіантом методики також вказують на обернені зв'язки. Зафіксовані статистично значущі коефіцієнти кореляції за ознакою «маскулінність» для толерантності, у кількісних показниках це є: для хлопців $\square=0,40$ при $\square=0,005$ і для дівчат $\square=-0,26$ при $\square=0,05$, а «сензитивність» (емоційна вразливість) негативно корелюється з показником маскулінності для хлопців ($\square=-0,369$ при $\square=0,05$), у той час, як для даних жіночої вибірки показник зв'язку залишився позитивним ($\square=0,19$, $\square=0,05$).

2. Перевірка надійності – узгодженості шкал україномовного варіанту методики. Окремо для груп хлопців (50 чол.) і дівчат (50 чол.) коефіцієнти надійності були рівні відповідно: за експертною шкалою «домінування» у представників маскулінної гендерної ідентичності 0,64 і 0,52 (відповідно хлопці і дівчата), за шкалою «сензитивності» - 0,61 і 0,73. По сумарній вибірці в 200 чол. надійність для «домінування» дорівнює 0,61 і для «сензитивності» 0,70. Враховуючи, що порівняно невеликим числом тверджень, що використовуються в методиці С.Бем, в шкалах охоплюється значна кількість різних аспектів гендерних виявів за їх життєвими ситуаціями, то можна розглядати отримані величини як матеріал, що свідчить про непогану внутрішню узгодженість тестової індикації. Другий варіант підрахунку коефіцієнта внутрішньої узгодженості за допомогою формули Спірмена-Брауна ґрунтувався на методі розщеплювання, тобто розбитті окремих пунктів стимульного матеріалу методики на дві з'єднані частини. Виразливих значень набули зв'язки у розщеплених сегментах тесту: для хлопців – по «домінуванню» $r=0,67$, по «сензитивності» $r=0,59$; для дівчат відповідно $r=0,62$ і $r=0,71$. В інтерпретації дисперсії у відсотках r – це відсоток «дійсної» дисперсії. Відповідно по формулі індексу надійності для чоловічої і жіночої вибірок ці індекси у нашому випадку за модифікованою методикою дорівнюють 0,82 і 0,84; 0,77 і 0,80.

3. Ретестовая надійність оцінювалася за результатами повторних тестувань випробовуваних російськомовного та україномовного варіантів методики С.Бем у гендерних полярностях за схемою: 9-класники з 9-класниками, 9-класники з 5-класниками, 5-класники з 5-класниками. Коефіцієнти кореляції для усіх варіантів поєднань (з урахуванням чинників дівчата-хлопці) становили відповідно: дев'ятикласники хлопці – 0,76, дев'ятикласниці-дівчата – 0,72, хлопці дев'ятикласники/п'ятикласники – 0,69, дівчата дев'ятикласниці/п'ятикласниці – 0,71, хлопці-п'ятикласники – 0,67, дівчата-п'ятикласниці – 0,70. Такі високі показники кореляційних зв'язків свідчать про достатню стабільність даних методики в модифікованому для молодших підлітків

україномовному варіанті.

Нижче подаємо видозмінену нами методику.

Опитувальник статевих С. Бем для дітей молодшого підліткового віку

Інструкція: Дорогий друже! Перед тобою перелік якостей, дій та вчинків людини. Уважно прочитай їх і подумай, чи можна так сказати про тебе. Якщо погоджуєшся – навпроти висловлювання постав “+”, а свою незгоду відміть знаком “-”.

Перелік якостей, дій та вчинків людини.

1. Я вірю в себе та свої можливості, думаю, що всі мої мрії здійсняться.
2. Я вмію не вступати в суперечку, навіть тоді, коли вважаю, що правда на моєму боці.
3. Я завжди приходжу на допомогу.
4. Можу захистити свої погляди.
5. Радію від того, що живу на світі.
6. У мене часто поганий настрій і я хмурюсь.
7. Думаю, що я досить самостійна людина і легко з усім справлюсь без сторонньої допомоги.
8. Дуже соромлюсь і ніяковію, особливо в незнайомій обстановці.
9. Відповідально і добросовісно ставлюсь до виконання доручених справ.
10. Мені здається, що я спортивна (атлетична) людина.
11. Часто мене переповнює почуття ніжності, хочеться когось погладити, приласкати, обняти.
12. Мені хочеться показувати іншим свої здібності та таланти.
13. Коли я щось задумаю, обов’язково досягну мети (зроблю, вивчу, оволодію тощо).
14. Мені подобається, коли інші заграють зі мною, говорять мені про мене все хороше (лестощі).
15. Думаю, що я людина, якій “в усьому везе”.
16. Я сильна особистість, не піддаюся, коли мені щось нав’язують.
17. Ціную вірність у дружбі.
18. Я не передбачувана людина, іноді не знаю, що зроблю чи скажу в наступну мить.
19. Маю добру фізичну силу.
20. Мені притаманні жіночність, м’якість, лагідність.
21. Я надійна людина, ніколи нікого “не підведу”.
22. Подобається займатися справами, над якими треба думати, аналізувати, планувати.
23. Коли у когось горе чи неприємності, вмію співчувати.
24. Я злюсь, коли з моїми друзями спілкується хтось інший, або батьки більше люблять братика чи сестричку.
25. Люблю командувати іншими.
26. Турбуюсь про людей.
27. Завжди говорю правду і тільки те, що думаю.
28. Люблю ризикувати.
29. Я завжди можу зрозуміти інших.
30. Вважаю, що мої думки повинні залишатися зі мною, нікому про них не розповідаю.
31. Можу швидко, не роздумуючи, прийняти рішення.
32. Коли хтось страждає, вмію розділити з людиною це почуття, підтримати, запропонувати допомогу.
33. Я щира людина, ніколи не хитрую.
34. В усьому покладаюся тільки на себе, не розраховую на допомогу інших.
35. Маю здатність розрадити, втішити.
36. Мені хотілося б прославитись (навіть зараз).
37. Люблю настоювати на своєму, хочу, щоб усі мені підкорялись.
38. У мене тихий голос.
39. Я приваблюю до себе інших (подобаюся людям).
40. Можу стерпіти біль, не показати, що мені погано, я мужня людина.
41. Від мене аж плине теплота і сердечність.
42. Я серйозна людина.
43. Маю власну думку (позицію) і відстоюю її.
44. У мене м’який характер.
45. Вмію дружити.
46. Проявляю агресивність.
47. Я довіряю людям.
48. Коли щось роблю, буває, що у мене нічого не виходить.
49. Можу повести за собою інших.
50. Часто поводжусь, як мала дитина.
51. Легко пристосовуюсь до нових умов (у школі, незнайомій компанії, поїзді і т. д.).
52. Більше подобається працювати та гратись наодинці, ніж з кимось. Вважаю, якщо працюєш сам – кращі результати.

53. Негативно ставлюсь до людей, які вживають вульгарні, непристойні слова.
54. Нерідко не закінчивши одну справу, берусь за іншу.
55. Люблю змагатись.
56. Люблю дітей.
57. Я завжди з повагою ставлюсь до тих, хто мене оточує. Це проявляється в моїх словах, діях, поведінці.
58. Думаю про себе краще, ніж є насправді.
59. Я спокійна, добра людина.
60. Думаю, що традиції, заведені в народі, сім'ї, школі (обряди, свята, вимоги, правила) – це добре і правильно.

Результати досліджуваного порівнюються з ключем, якщо відповідь співпадає з ключем - нараховується 1 бал.

1. Шкала маскулінності (номери питань): 1, 4, 7, 10, 13, 16, 19, 22, 25, 28, 31, 34, 37, 40, 43, 46, 49, 52, 55, 58. Додайте бали, отриману суму поділіть на 20. Здобутий результат - показник маскулінності.

2. Шкала фемінності (номери питань): 2, 5, 8, 11, 14, 17, 20, 23, 26, 29, 32, 35, 38, 41, 44, 47, 50, 53, 56, 59. Додайте бали, отриману суму поділіть на 20. Здобутий результат - показник фемінності.

Обраховується також IS (основний індекс) за формулою:

$$IS = (F - M) \text{ помножити на } 2,322.$$

Враховуючи існування великого діапазону значень IS у проміжку від -2,025 до +2,025 за даною методикою, нами диференційовано шкалу визначення гендерно опосередкованого типу у такий спосіб (рис 1).

$$\square - 2,025 \text{-----} - 0,9 \text{----} - 0,5 \text{----} 0 \text{----} + 0,5 \text{----} + 0,9 \text{-----} + 2,025 \square$$

ЯМ М ПМ А ПФ Ф ЯФ

Рис. 1. Модифікована категоріальна шкала гендерної типізації особистості за методикою С.Бем

IS менше - 2,025 – яскраво виражена маскулінність;

1. IS менше - 0,9 – маскулінність;
2. IS – від - 0,5 до - 0,9 – потенційна маскулінність;
3. IS – від - 0,5 до + 0,5 – андрогінність;
4. IS – від + 0,5 до + 0,9 – потенційна маскулінність;
5. IS більше + 1 – фемінність;
6. IS більше + 2,025 – яскраво виражена фемінність.

Висновки. Таким чином, дані, отримані при апробації методики на діагностику гендерних ролей С.Бем в нашому україномовному варіанті для дітей молодшого підліткового віку, дозволяють розглядати цей варіант як достатньо валідний і надійний засіб гендерної діагностики для вказаного вікового контингенту школярів.

Надійність встановлених нами фактів і сформульованих висновків щодо апробації модифікованої методики забезпечується статистичною обробкою отриманих результатів емпіричного дослідження, матеріалом зіставлень і якісним аналізом отриманих результатів.

Література

1. Бендас Т.В. Гендерная психология. – СПб.: Питер, 2007. – 430 с.
2. Данильченко Т.В. Психология статі: навч. посібник. – Ніжин: "Аспект-Поліграф", 2006. – 208 с.
3. Практикум по гендерной психологии / Под ред. И.С. Клециной. – СПб.: Питер, 2003. – 480 с.
4. Скребець В.О. Основи психодіагностики: навч. посібник. – 3-е вид., перекладене з рос., перероблене та доповнене. – К.: "Слово", 2003. – 192 с.

Skrebets' V., Shlimakova I.

GENDER ROLES DIAGNOSTICS OF JUNIOR TEENAGERS

In this article the materials of the sexual roles S.Bem questionnaire validation for diagnosing junior teenagers are substantiated and the modified version of this technique is presented.

Keywords: gender roles, sexual identity, tests diagnostics, methodology and method, methods standardization.

Стаття надійшла до редакції 10.11.2009

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ МОЛОДІ

У статті досліджено вплив соціально-психологічних чинників на розвиток національної ідентичності української молоді. Розглянуто такі соціально-психологічні чинники: етнічна ідентичність, соціальні настанови, конформізм, довіра. Проведено порівняльний аналіз ступеню впливу даних чинників на становлення національної ідентичності молодих представників українського та російського етносів в Україні.

Ключові слова: національна ідентичність, етнічна ідентичність, соціальні настанови, конформізм, довіра.

Постановка проблеми. Значні соціально-політичні трансформації, що відбуваються останніми роками в Україні, знаходять своє відображення у змінах національної свідомості та національної ідентифікації громадян України. Формування єдиної національної ідентичності, особливо серед молоді, стає важливою умовою розвитку сучасного українського суспільства.

За визначенням М.И.Боришевського, під національною ідентичністю розуміють стійке почуття спорідненості з нацією, її історією, сьогоденним та майбутнім, усвідомлення відповідальності за долю вітчизни і переконаність у необхідності творення конкретних справ [3]. Аналізом особливостей національної ідентифікації представників різних етнічних груп у пострадянських країнах займалися О.В.Бичко [1; 2], К.В.Коростеліна [5], В.М.Павленко [6], М.І.Пірен [7], Е.Попп [8], Л.Хагендорн [8] та інші вчені. Водночас, проблема самоідентифікації українських громадян не розв'язана до кінця. Наприклад, у 2006 році на запитання "Якою мірою ви пишаєтеся тим, що є громадянином України", респонденти відповіли: зовсім не пишаюся – 5,2%, скоріше не пишаюся – 9,7%, важко сказати – 31,4%, скоріше пишаюся – 38,3%, дуже пишаюся – 15,3%, що свідчить про розколотість українського суспільства [3].

Розробки багатьох дослідників [3; 4; 5] вказують на наявність тісного зв'язку між соціальною ідентичністю, з одного боку, й соціальними установками (атитюдями), цінностями та стереотипами, з іншого боку, що розглядаються як показники стабільності та вираженості ідентичності. Зокрема, відмічено, що позитивна етнонаціональна ідентичність характеризується толерантним ставленням до представників інших етносів і пов'язана з вираженими мультикультурними настановами [5]. У свою чергу, М.Й. Боришевський та ін. вказують на значущість розвитку патріотичних настанов для формування зрілої національної ідентичності [3].

Чимало робіт присвячено аналізу аспектів національної ідентичності української молоді [1; 2; 4; 5; 6]. Зокрема, аналізуючи процеси становлення етнічної та національної самосвідомості українських дітей та підлітків, В.М.Павленко наводить дані про вираженість етнічної та громадянської ідентичності серед молоді Харкова. Так, серед підлітків 15-ти років вираженість громадянської ідентичності склала 75,0%, тоді як ідентичність з українським народом – 65,8%, з російським народом – 25,8%.

Таким чином, якщо соціально-демографічні чинники розвитку національної ідентичності мешканців України знайшли широке висвітлення в літературі, то соціально-психологічним чинникам становлення національної ідентичності представників різних етнічних груп не було приділено достатню увагу.

Отже, метою цієї роботи є дослідження соціально-психологічних чинників розвитку національної ідентичності молодих представників українського та російського етносів в Україні.

Методика та організація досліджень. Опитуванням було охоплено 202 мешканців України віком від 14 до 30 років. Дослідження проводилися у 2006 році серед молоді Києва, Кам'янця-Подільського і Сум. Серед респондентів етнічні українці склали 86 осіб, етнічні росіяни – 116 осіб.

Для дослідження використовували опитувальник, розроблений в рамках проекту INTAS в Україні. Респонденти висловлювали своє ставлення до кожного наведеного судження за 5-ти бальною шкалою, де "1" – означає повну незгоду, "2" – часткову незгоду, "3" – важко сказати, "4" – часткова згода, "5" – повна згода. Для обробки даних використовували пакет статистичних програм (SPSS, версія 13.0).

Дослідження здійснено в лабораторії організаційної психології Інституту психології ім. Г.С.Костюка АПН України в процесі виконання науково-дослідної теми „Психологічні основи забезпечення організаційного розвитку” та в рамках реалізації наукового проекту INTAS "Пошук